

Ébli Gábor

Minimalizmusok

**Tematikus
válogatások
Rátfai Attila
gyűjteményéből**

Több helyszínen,
2021. V. 19-től¹

Mintegy húsz éve néhány grafika spontán megvételével indult. Egy fiatalember hazatért az Egyesült Államokból frissen szerzett közgazdaságtani doktorátusával. A budapesti Közép-európai Egyetemen kapott állást, és az intézmény kiállítóterében a grafikákra szakosodott Arte Galéria árverési anyagában megtetszett neki egy-egy kompozíció. Szintén közgazdász feleségével akkor rendezték be új otthonukat, így a kis összegű művészeti vételeknek pusztán a lakberendezés volt a mozgatója.

A kezdő lökésekkel kapcsolatokat alakultak a művészekkel, illetve néhány esetben – például a röviddel azelőtt, 1999-ben elhunyt Veress Pál esetében – örököseikkel, családjukkal. Veress Pál felesége, a fiataloknak írt városismereti könyve révén akkoriban sokak által olvasott Deák Éva bensőséges iránymutatást is adott a művészetértéséhez. Veress az absztrakt és figuratív festészet határán alkotott, anyaghasználata, például jellegzetes sálakreliefjei révén is kísérleti szemléletet képviselt, illetve baráti köre a progresszív közegekből verbuválódott. Ezt a szellemi örökséget kezdte megismerni a fiatal gyűjtő.

Az évek során Rátfai Attila nemcsak Veress Pál számos művét vásárolta meg – közöttük egy triptichonjának darabjait három különböző helyről, összeillesztésüket Benczúr Emese képzőművészre bízva –, hanem a második világháború utáni rövid, szabad időszakban működött Európai Iskola tágan vett követőitől, holdudvarából is számos alkotást megszerzett. Papp Oszkárhoz fűződött a legsorosabb kapcsolata. Japi, ahogy mindenki hívta, jó

barátságban állt Veress-sel, többször állítottak ki közösen. Papp Oszkárhoz hasonlóan a már nem élő művészek nagy generációjához tartozik a gyűjteményben Gyarmathy Tihamér, Lossonczy Tamás vagy Czumpf Imre is.

2005-től kezdve Rátfai Attila kisebb szemelvényeket ki is állított az anyagából. Ezek a tárlatok érlelték meg a fordulatot a gondolkodásában. Felismerve, hogy érdemes a művek, művészek véletlenszerű felfedezése helyett szisztematikusan eljárni, három tekintetben is váltott. Igyekezett határozott koncepciót kialakítani a gyűjtés irányára, a számára fontos művészek munkásságát mélységében, korszakaik különböző műveivel képviselni a kollektívban és nyitni a kortárs, azon belül is a fiatalabb alkotók felé. Így vált lépésenként műtárgyvásárlóból gyűjtővé; a mostani kiállítássorozat ennek az eredményeit mutatja be.

A közös nevező a minimalista megközelítés. Mi az a legtömörebb kifejezésforma, amely egy adott művészi üzenet átadásához megfelelő? Ez vonatkozhat tematikára, színvilágra, formakincsre vagy éppen anyagszerűsége, de tükrözze az alkotó szellemi koncentrációját, hogy járulékos elemek nélkül, a sűrítetten oldja meg a maga elé kitűzött feladatot. Mintegy száz művészt képvisel a gyűjtemény ezzel a szerteágazó közös nevezővel.

Történetileg számos művész kínál kapcsolódást az említett klasszikusokhoz. Balogh László szikár síkkompozíciói a fegyelem, míg Bartl József munkái bátor színhasználatuk és a népi kultúrából kölcsönzött, absztrakt jelekre redukált formáruk alapján éppen a játékosság jegyében jöttek létre. Konok Tamás geometrikus műveit áthatja a

NAGY Gábor György:
Sor II., 1996, akril,
vászon, 20×80 cm
HUNGART © 2021
↓

FUKUI Yusuke:
Csendmozgás, 1996,
olaj, hamu, pigment,
plextol, enyv, vászon,
152×137 cm
HUNGART © 2021
→

zenei inspiráció, a színfelületek és a hajszálvékony egyenesek lüktetése, míg a ma is Párizsban élő Anna Mark számára a felületek érzékeltetése, a kis méretben is a terekkel, mélységgel építkezés a visszatérő mozgatórugó.

Az eredetileg mérnökként végzett, majd a Képzőművészeti Főiskolán tanult, 2012-ben elhunyt Szikora Tamás munkássága utolsó huszonöt évében szinte egyetlen motívummal foglalkozott: képfelületein dobozok egymáshoz való viszonyával fejezett ki mindent. Pasztellkrétával vagy kollázssal, mélybarna és bús fekete színvilággal vagy okkerbe világosodó palettán, de rendre újabb dobozokat álmódott, gyötört fel a képeire. Ezek a látszólag mértani idomok valójában emberi helyzeteket, párcapcsolatokat, Szikora saját életének fájdalmas emlékeit idézték meg. A Rátfai Attilával szoros barátságot ápoló művész teljes életpályáját szemlélteti a gyűjtemény.

Szintén számos művel szerepel a kollekciónban Hajdú László, akinek Szikorával közös kiállítást is rendezett már korábban a gyűjtő. Hajdú geometrikus elemekből építkezik gyakran a térbe is kilépve, reliefszerűen, egyúttal a színfelületek egymás mellé helyezése, és azok hol poin-

tillista, hol egymást fedő, hol barázdált, hol maszatolt-elkent megdolgozása révén más-más fényhatásra törekedve. Az ecsetvonások dinamikája mellett a monokróm tömörség jellemzi egy további „nagy öreg”, Károlyi Zsigmond művészetét, aki művészgenerációk meghatározó mestere is, és festőként is rendkívül nyitott a konceptuális gondolkodásra – ennek hatása számos fiatal művész alkotásán látható.

Bár kisebb számú művel szerepel, nem kevésbé fontos az anyagban számos további élő klasszikus. Gáyor Tibor 1976-ból származó festménypárja a művész permutációs gondolkodásának kiváló példája. Egy évvel korábbi Gellér B. István konstruktív vászna, amely az egymáshoz ízesülő elemek dinamikájából nyeri szinte elektromos töltetét. Deim Pál redukált bábuvíziói az örökérvényűség időtlensége és a kis képmézőbe sűrített feszültség között egyensúlyoznak.

Klimó Károly művei az érzéki, míg Pauer Gyuláéi a filozofikus indíttatású absztrakciót fémjelzik. Ide társítható Haász István jól ismert hasábjainak két korai (1993-as) darabja is, amelyekhez a művész a worpsswedei alkotó-

HALMI-HORVÁTH István:
Cím nélkül, 2004, olaj,
gipsz, farost, 30×30 cm
HUNGART © 2021

telepen gyűjtötte az inspirációt. A művészek idősebb generációjából a minimalizmusnak ehhez a lírai irányához sorolható még a gyűjteményből Schmal Károly vagy Lukovicsky Endre.

Nagy műtárgyblokkok képviselnek fiatalabb alkotókat is, például a térillúziót az érzéki, festői színátmenetekkel megcélzó Ottó Lászlót vagy a gyűjteményben nagy méretű festményekkel jelen lévő Nagy Gábor Györgyöt, akinek munkái a térsíkok egymáshoz képest elfoglalt viszonyára, a tárgyak térben lebegésére, elmozdulására is reflektálnak.

Németh Melitta *Rejtett színek* című sorozatán a befogadó felé monokróm fehér színmezőt mutató felület hátuljára vitt fel impulzív színskálát a művész, és annak a fehér falra kivetülő foltjait engedi láttatni a hordozóba vágott nyílásokon át. E munka további variánsa egy szabálytalan négyszög fekete felületét tagolja kis ablakokkal, amelyek belső életet festette meg a művész a három alapszínnel.

A két és a három dimenzió közé vezet a befogadót Bondor Csilla művészete. Nyitva vagy csukva van a fiók; hová visz fel a létra (a mű Weöres Sándor *A létra bened* című versének parafrázisa), ráülhetünk-e a hokedlire, és van-e víz a dézsában – kérdezhetnénk a trompe l'oeil (érezécsalódás) jellegű munkák kapcsán. Ugyancsak az intenzíven gyűjtött művészek közé tartozik Bálványos Levente, akinek az anyagok széles körét – fémlemez, gipsz-

felületet, falécut, viaszbevonatot – egyesítő alkotásai az érzéki minimalizmus, a térbe kilépő konstruktív reliefek visszafogott színvilágú példái.

Eddig laza időrendben példákat láttunk arra, hogy Rátfai Attila a 20. század második felének klasszikus magyar alkotóitól a mai kortársak felé haladva kiket választott ki, mely művészekről törekszik többféle korszak bemutatására, átfogó gyűjtésre. Egy-egy kivétellel a férfi alkotók domináltak. Az újabb szerzemények között azonban jóval több női művész szerepel. Vajon ők másként közelítenek ugyanezekhez a kérdésekhez?

Ezt vizsgálja a 2021-es kiállításorozat *Női reflexiók a térre* című válogatása. A lírai felfogást prezentáló sor kulcsdarabja Vojnich Erzsébet nagy méretű vászna, amelyet Rátfai Attila a Szalmaszál Alapítvány 2010-es, női alkotóknak szentelt, *Women Only* elnevezésű jótékonyági árverésén vásárolt meg. A festmény tudatosan elveszejteti a szemlélőt a pontos dimenziók nélküli, érzelemgazdag, álomszerű térben. A konstruktív megközelítést bemutató kiállítási egység alapköve Maurer Dóra munkája a „szférikus pikkelyek” motívumából kiinduló sorozatából, ahol a pengées formák és a szigorúan választott három szín határozza meg a képzést.

Maurer Dóra tanítványaként végzett Nagy Barbara, akit monokróm műveinek egy darabja képvisel. A fa kép-

HAJDÚ László:
*Caravaggio kápolná-
ja*, 2005, olaj, vászon,
140×45 cm
HUNGART © 2021

→

felületet mély árkok szántják, ezek struktúráját erősíti fel az egyszínű fekete festés az éles megvilágítás révén. Schmal Róza az ecsetvonásokat is hangsúlyozó monokróm felületén kis ablakot nyit egy másik, ugyancsak homogén színvilágú háttérbe. Szabó Sára szintén nagy, végtelennek tűnő színmezőbe rejt egy másik kompozíciót, egy kis csendéletet, amely maga is egy-egy elemi szinten jelölt, lecsupaszított tárgyból áll.

Kovács Réka Gyöngyvér a szürke több árnyalatát konfrontálja úgy, hogy a felületek összhatását a szabályos és a szabálytalan határán billegő geometrikus alakzatok, valamint a rovátkolt faktúra dinamikája is befolyásolja. Kollár Andrea azzal játszik egy ajtónyitás ábrázolásának ürügyén, hogy a szinte tapintható ecsetvonásokkal egymás mellé helyezett néhány színmező eltolása a négy részből álló munka egyes tábláin miként hívja elő a változás, az elmozdulás képzetét. A művész további fricskaként külön festményt készített arról is, ahogyan a négy kép egy kiállítási helyzetben a falon szerepelt, vagyis újra egy műtárgygyá sűrítette a négy mű egymásutánját.

A női válogatásban izgalmas megfigyelni a lírai vagy konstruktív kiindulópontokhoz kapcsolódó szemlélet feloldódását, kölcsönhatását. Nem vehető észre, hogy a térre adott női reflexiók gyökeresen eltérnének a férfi alkotókétól. A válogatás üzenete inkább az, hogy női művészek nem feltétlenül nőművészetet, női tematikájú alkotásokat hoznak létre. Egy korábbi társadalmi egyenlőtlenség időszakos feloldódása, hogy egy minimalista felfogású gyűjteményben a mai szerzemények hasonló arányban képviselnek női és férfi pozíciókat.

Ha jellemzően női aspektusokat szeretnénk megragadni a gyűjteményben, az két további terület vizsgálatával lehetséges. Több művésztől láthatunk textilmunkákat: az idősebb generációban Czákó Margittól, aki Barcsay Jenő textilterveinek megalkotójaként is dolgozott, vagy éppen a fiatalabbak közül Kanics Mártától, akitől egy, a víz hullámzására asszociáló, kék tónusok színátmenetéből felépülő, vertikális formájú, spirituális tematikájú absztrakt tájkép látható.

A plasztikusság és a felületérzékenység központi elem a kollekcióban, így ezek a textilmunkák jól ízesülnek a gyűjtő törekvéséhez, hogy anyagukban, faktúrájukban mozgalmas munkákat válasszon. Ide társíthatók még a Képzőművészeti Egyetemen nemrég végzett Frenyó Júlia varrott vásznai is: a két monokróm színelület egymásra hatását vizsgáló munkákban a művész az általa felhasított vásznakra feltűnő, nagy mozdulatokkal összeöltötte, ezzel a művészetelméletileg és emberileg egyaránt értelmezhető gesztussal emelve ki a meditatív, absztrakt képeket a pusztán esztétikai közegekből.

A másik terület, ahol tetten érhető a női megközelítés, az maga a női tematika, a testiség, a nők társadalmi helye. Ezt főleg Nagy Kriszta munkái képviselik az anyagban, aki Rátfai Attila gimnáziumi padtársa volt, és azóta is jó a kapcsolatuk. Egy döntően elvont, minimalista műveket felölelő kollekcióban izgalmas „kiszólás” Nagy Kriszta társadalmi ügyekre reflektáló, a képfelületeken gyakran feliratokat tartalmazó, narratív, polemikus művészete. A gyűjteménybe inkább a játékos, kikacsintó munkái kerültek be egészségesen fellazítva a kollekció esztétikai irányultságát.

De ne csak a gyűjtemény minimalista fősodráról essen szó! A testi-társadalmi tematikához társítható az anyagból felugosy László vállaltan szemtelen, oldott motívumvilága, Halász Károlynak a konstruktívan fegyelmezett kompozícióba rejtett identitáskeresése, sőt talán meglepő módon, Haraszty István számos munkája is. Édeske (ahogy művésznevén szólítják) kedvelt eszköze a szójáték, a humor, a mindennapi hívságok kifigurázása, a történelmi-politikai felhang.

A kitekintés nemcsak a társadalmi utalások, az emberi viszonyok beemelése révén lehetséges, hanem konceptuális irányba is. A gyűjtő kifejezetten kedveli azokat az útkereséseket, ahol a számára mérvadó érzéki minimalizmus a művészet mibenlétére, határaitra vonatkozó elmél-

kedéssel párosul. Ezért szerezte meg ifj. Ficzek Ferenc három festményét, amellyel a fiatal művész 2006-ban a Strabag Festészeti Díj pályázatán keltett feltűnést. A becsomagolt festmények hátát – a csomagolópapír jellegtelen egyszínűségét és gyűrődéseit, az átkötő spárgát, valamint a felragasztott etikettet – élethűen ábrázoló képeken három fiktív cím is olvasható: *Tájkép, vagy amit akartok, Egy kis figurális, Amit csak el tudtok képzelni.*

Takács Anett szintén elgondolkodtatja a befogadót, hogy kivágott vászomból készített origamija – amelyet szögekkel lehet képként a falra rögzíteni – egy lángoló színű monokróm festmény vagy annak éppen a tagadása, dekonstrukciója. Rokonítható ezzel Horváth Villó látszólag szintén monokróm festménye, amelyen elsöre a gyűrött, használt, tárgyszerű jelleg tűnik fel, majd szembe ötlük a kilógó rozsdás szög is, tudatosítva, hogy az érzéki látvány és a Brecht-féle elidegenítő ötlet egyaránt a művészet része.

A gyűjtő érdeklődéséből adódóan számos olyan alkotó felbukkan a kollekcióban, akinek gondolkodása közel áll az építészet világához. Széll Ádám négyrészes munkája néhány elem egymáshoz való viszonyát variálja úgy, hogy rendre egy pauszpapír tépettségén át enged ebbe külön bepillantást. Az ugyancsak a Képzőművészeti Egyetemen nemrég végzett Boruzs Ádám hálót feszít monokróm vászna felületére, és az alászorított teniszlabda segítségével idéz elő terepasztal jellegű térbeliséget. Plank Antal egy rozsdásított acélkürtő szoborrá alakításával, Tar Zsuzsa hegesztett és festett acéllemezek játékaival avatkozik be a térbe, míg Kaszás Konrád egy monokróm felület kitakart sávjaiba fest bele anyagszerű kontúrokat, hogy a színek és a reliefszerű mélységi szintek kombinációját mutassa meg.

A térben élnek a gyűjtemény objektjei, szobrai is. Vicsolyi János patinás fémhasábjai megengedik a figuratív asszociációkat – például emberi kézre vagy egy fatörzsből induló ágakra –, de önállóan is megállnak felületérzékeny és dinamikus geometrikus kompozícióként. Menasági Péter előkelő kockatömbjét két hozzá illesztett forma révén billenti ki álló helyzetéből (*Csáfordi Omphalos*). A New Yorkban élő Vészi Tamás kis méretű, falhoz rögzítendő plasztikája elnyújtott árnyékot vet a falra megsokszorozva ezzel a lehetőségeket, hogy a szemlélő mely sávok egymással való felelését figyelje.

BÁLVÁNYOS Levente:
Cím nélkül, 2004,
fa, falemez, 116×35 cm
HUNGART © 2021
←

Hardi Ágnes horganylemezből készített reliefje olyan síkszobor, síkba szorított tértárgy, amelyen a falhoz szorítottság elengedhetetlen része a jelentésnek is, hiszen az életveszélyesen meredek és szűk lépcsősor így válik geometrikus formából egzisztencialista jelképpé. Különböző fajták (juhar, dió, tölgy) eltérő anyagát, mintázatát és színvilágát változtatja nagy méretű szobortárggyá Gettó József. A gyűjteményben számos festmény dolgoz fel háromdimenziós motívumot, például Csiszér Zsuzsi skatulyákról készített, többértelmű, „taxonomizáló” képe vagy Losonczy Béla lírai térlátomása.

Bár nem szobor, érvényesüléséhez a részben háromdimenziós jelleg elengedhetetlen Saxon-Szász János munkájában is, hiszen ez a háromszög-kompozíció egyik kezdeti alapköve volt a ma már műalkotások sorozataként és a térlátást, vizuális készségeket fejlesztő játékokként egyaránt ismert munkáinak. Halmi-Horváth István is előszeretettel lép ki alkotásaival a térbe, például azon a döntően monokróm fehér kompozícióján, ahol az egymásra rétegeltnek tűnő lemezfelületek egy középkori bélietes tempomkapu hatását érik el.

Wolsky Andrásról a gyűjtemény a jellegzetes, lendületes, nagyvonalú absztrakciói mellett egy olyan korai,

SZIKORA Tamás: *Do-
boz átlós perspektívá-
ban, 1991, olaj, farost,*
48×38 cm
HUNGART © 2021
←

háromrészes munkát is tartalmaz, amely kilép a térbe, szervezi is azt a három rész speciális egymáshoz illesztése révén, valamint témája is maga a tér megélése. Az építészből képzőművésszé vált Matzon Ákos reliefjei játékos-komoly térvariációk.

A gyűjteményben külön figyelmet kapnak a papíralapú munkák Barabás Mártontól Csorba-Simon Lászlóig. Számos mára elfeledett művészt beemelt ide Rátfai Attila, például Lehel Istvánt, a 70-es évek absztrakciójának eredeti alakját vagy Pálos Miklóst, aki az Újlak csoport tagja volt, majd más irányba ment tovább. Gábor Áron *Möbius-csavarja* (1989) feleleveníti a rendszerváltás drámai átalakulásait, Györffy Sándor konstruktív színek kombinációja térvízió is, Feledy Gyula papíralapú olajképe lírai-filozofikus meditáció.

Különböző műfajokban mozogva, de a gyűjtemény néhány kulcsszempont alapján társítja a Rátfai Attila minimalizmusdefiníciójába illő alkotásokat. Az anyagszerűség (például Bernát András), a plasztikus jelleg (például Kádár József, a párizsi emigrációban használt nevén Joseph K'dar), a színhasználat tudatossága (például Benedek Barna) s a formakincs ökonómiája (például Varga György) mellett a koncepcionális kibillentés (például Szilágyi Szabolcs, művésznevén Si-La-Gi) sorolható ötödik iránytűnek a gyűjtő választásaiban.

Hangulatvilágában a spektrum a líraitól (Yusuke Fukui, Szász Sándor) a feszesen geometrikusig (Vincze Ottó, Fábrián Zoltán) terjed számos köztes pozícióval, amint azt például a Szombathelyen végzett, most Berlinben élő és alkotó Sági Gyula művei jelzik, melyeken a szilárd struktúrák és a szabad lebegés dialógusa figyelhető meg. Hasonlóan köztes pozíciót foglalnak el a hosszú időn át bécsi emigrációban dolgozó Bányász Éva kompozíciói is

a szigorú mértani alakzatok és a dinamikus festőiség elegyeként.

A gyűjtő kifejezett szándéka a fiatal alkotók felfedezése (Kecső Kristóf, Barakonyi Bori): évek óta jár a művészhallgatók kipakolására és diplomakiállítására, hogy onnan is válasszon műveket. Rátfai Attila az év végi művészeti vásároknak is rendszeres látogatója. A szerzemények forrását áttekintve kivehető, hogy a mindmáig egyetemi oktatóként dolgozó gyűjtő a műpártolóknak ahhoz az értelmiségi típusához tartozik, akik az egyéni felfedezést és a művészhez fűződő közvetlen kapcsolatot részesítik előnyben.

Az anyag eddig magyar alkotókra koncentrált. A gyűjtő úgy ítéli meg, hogy az ár-érték arányok és a személyes felfedezés lehetősége a hazai piacon nyújt számára megfelelő vételi lehetőségeket. Ám a válogatás nem korlátozódik Budapestre, a kollekciónban például a Szentendréhez vagy Pécshez kötődő alkotók munkáiból önálló kiállítást lehetne összeállítani. Sőt, ez a sokrétű vizuális térkép a magyarországi művészet minimalista irányzatairól éppen most nyit külföldi művészek felé. A munkahelyi és a családi inspiráció adott ehhez. Rátfai Attila munkája révén nap mint nap külföldi hallgatók és kollégák között mozog, illetve részben a magyar és az osztrák főváros között ingázik. Gyakran utazik Németországba is, mivel felesége évek óta Frankfurtban dolgozik, három gyermekük külföldön tanul. Ez kezdte külföldi művészeti választásokra sarkallni a gyűjtőt, s a pandémia idején került a kollekcióba az első külhoni munka, a német Christiane Feser műve.